

*Меценат Дмитро Гейден та
«генерал Вперед» Родіон Малиновський*

*Час – не хвилини, час – віки і вічність.
А день і ніч і звечора до рання –
Це тільки віхи цього проминання.
Це тільки мить, уривочок, фрагмент.
Остання нота ще бринить в повітрі. –
Дивися: Час, великий диригент,
Перегортає ноти на пюнітрі.*

Ліна Костенко

Граф Гейден, потомок знатного дворянського роду, та безбаченко Родіон Малиновський, який завдяки своєму таланту та удачі зміг піднятися до найвищого військового щабелю в радянській країні. Що ж їх пов'язувало? А спільним в їх бутті був сутиський маєток та роки, проведені в садибі Гейденів, розташованій на мальовничому березі нашого прекрасного Південного Бугу. Він зв'язав на деякий час долі цих двох військових, що, як виявилось, стали по життю по різні боки «фронту» та залишили свій слід в історії країни.

*На світлинах: Д. Ф. Гейден (1912 рік) та
Р. Я. Малиновський (1916 рік) перед відправкою до Франції*

Граф Гейден

Граф Гейден Дмитро Федорович (1862 – 1926 рр.) походив з роду Гейденів, вихідців із Вестфалії. За сімейною легендою, під час революції в Голландії, один з Гейденів врятував королівську сім'ю, переправивши її в Англію, а сам втік до Росії. Нашадки цього роду оселилися та служили вірно російським монархам з XVIII ст., посідаючи високе місце у тогочасній суспільній ієрархії.

Батько Дмитра Гейдена, Федір Логінович, був дуже поважною особою в Росії: в роки російсько-турецької війни 1877 – 1878 років виконував обов'язки військового міністра, згодом займав посаду члена Державної ради та фінляндського генерал-губернатора. Дід – Логін Петрович Гейден – найстаріший адмірал російського флоту.

Граф Гейден отримав всебічну освіту, гідну свого соціального статусу, навчався в гімназії при Санкт-Петербурзькому історико-філологічному інституті і завершив навчання зі срібною медаллю, вступив та закінчив фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету зі ступенем кандидата. Не бажаючи порушувати сімейну традицію, Дмитро Федорович обирає військову кар'єру та закінчує Миколаївську академію Генерального штабу. Він дослужився до чину полковника Генерального штабу. Був штаб-офіцером для особливих доручень при командуючому Київським військовим округом М. І. Драгомирові та одружився після своєї відставки на його доньці Катерині.

Для довідки: Михайло Іванович Драгомиров, уродженець Чернігівської губернії, – один із провідних військових педагогів свого часу, в 1878 році очолив Академію Генштабу Росії. Його «Підручник тактики» (1879 р.) служив

настільною книгою для декількох поколінь воєначальників Росії. Герой російсько-турецької війни, послідовник О. Суворова в питаннях навчання й виховання військових, навчав майбутнього імператора Миколу II тактиці та охарактеризував свого учня наступним чином: *«Сидеть на престолі – годен, но стоять во главе России – неспособен».*

У 1880-і роки Ілля Рєпін використав колоритний образ Драгомирова в якості моделі для зображення кошового отамана Івана Сірка на своїй знаменитій картині «Запорожці».

***Фрагмент картини І. Рєпіна «Запорожці»
із зображенням Івана Сірка***

Після закінчення військової кар'єри, Михайло Драгомиров продовжив кар'єру політичну, був громадським діячем, дійсним статським радником, депутатом Державної думи.

Але повернемося до особи графа Гейдена. Дмитро Федорович був доволі заможним та відомим меценатом Подільського краю і ніколи не шкодував грошей на благодійництво: освіту, культуру і медицину для селян своїх маєтків та мешканців міст Вінницького повіту. Крім Сутисок Гейден мав володіння в Смоленській губернії (3 тисячі десятин землі, це майже 32 тис. га), на Кубані (400 десятин – майже 410 га). До того ж Дмитро Гейден управляв маєтками свого брата Олександра й фактично володів землями містечка Тиврів, сіл Тарабанівка, Янків, Цвіжин, Яришівка, Студениця, Пилява, Михайлівка, Юрківці та Гута. Окрім цього, граф владував землями в селі Велика Жмеринка. Всього ж його володіння складали 8006 десятин 1250 сажнів земельної площі. Був він не лише багатим землевласником, а й успішним підприємцем.

До речі, рідна сестра Дмитра Федоровича, Марія Федорівна, була заміжня за Шереметєвим Олександром Дмитровичем, онуком знаменитої Парасковії Жемчугової, видатної кріпосної актриси і співачки графів Шереметєвих. Вона була настільки талановита, що Микола Шереметєв не тільки дарував їй кращі ролі

в власному театрі, але й дав їй вільну, а після – взяв в законні дружини, наділивши титулом графині.

Марія Федорівна (Гейден) Шереметєва з чоловіком та донькою на імператорському балу, 1903 рік

Особливою гордістю Гейдена у сутиському маєтку була родинна бібліотека, що налічувала понад 15 тисяч томів (нині понад тисячу томів зібрання знаходиться у фондах Вінницької обласної бібліотеки ім. К. Тімірязєва), багато періодичних видань, що виписувалися з майже усіх європейських столиць.

Дмитро Гейден був предводителем дворянства Вінницького повіту, а також почесним мировим суддею Вінницького округу, очолював ряд суміжних повітових організацій, серед яких Присутність по військової повинності, Тюремне відомство, Комітет суспільного здоров'я, Комітет Піклування про народну тверезість, з 1904 року очолював повітове земство. Під його керівництвом вінницький повітовий Комітет Піклування про народну тверезість розгорнув найактивнішу у губернії діяльність.

У 1910 році він став ініціатором й головним меценатом будівництва в Вінниці Пироговської повітової хірургічної лікарні «Больницы Въ память Пирогова» (нині – Вінницька обласна клінічна лікарня ім. Пирогова). Він був редактором першого на Вінниччині регулярного друкованого видання «Справочный листок Подольского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности», писав та редагував статті.

Під час Першої світової війни Дмитро Федорович повернувся до військової служби та був штаб-офіцером для доручень при командуючому армії генералі Брусилові. Відзначений орденом Св. Володимира 3-го ступеня, приймав участь у війні з Японією.

Дмитро Гейден, який не міг змиритися з приходом до влади революційної демократії, яка несла, на його думку, хаос та загибель усталеного віковичного

порядку, брав участь у Білому русі. Він був призначений Врангелем начальником гарнізону Царицина (в майбутньому – Сталінград). Після поразки білогвардійців Гейден емігрував в Сербію, помер у Загребі у 1926 році.

Дмитро Федорович залишив спогади, які з дозволу його родини були опубліковані в Парижі в російському емігрантському часописі «Военно-исторический вестник» в 1971–1973 рр. (№ 37-41). Ось як граф згадував події початку Першої світової: *«...16/29 липня 1914 р. серед мирної сільської тиші раптом гримнуло. У цей день пізно ввечері мене викликали по телефону з Вінниці і повідомили, що оголошена мобілізація і на інший день, 17 липня, вона починається. Коли я їхав з села, у мене було відчуття, ніби я кидався в глибоку річку, яку потрібно було будь-що переплисти або загинути, а тому, залишаючи будинок, я майже не мав надії, що колись повернуся додому. І дійсно, я потрапив туди тільки один раз, коли вже сім'я моя там не жила, а перебралася до Києва – 1917 р. восени, коли я повертався з фронту після революції додому...».*

Спогади графа про гетьмана Скоропадського нині зберігаються в Архіві Гуверівського інституту війни, революції і миру, політичному дослідному центрі в США, в Стенфордському університеті.

А ми здійснимо маленьку прогулянку старовинними вулицями Вінниці. У 1912 році в нашому місті за замовленням та на території власної міської садиби Гейдена Дмитра Федоровича (нині вулиця Толстого, 2), керманіча вінницького дворянства, було зпроектовано та побудовано триповерхову будівлю. В ній розмістили Дворянську Опіку, землевпорядну Компанію та Військове Представництво. Автор проєкту та організатор будівництва – Вінницький міський архітектор, генерал-лейтенант Військової будівельної комісії Штабу – Григорій Григорович Артинов.

Будинок є цікавим взірцем архітектури офіційних установ ХХ ст., це модерн класичного або раціонального спрямування. Будівля і дотепер прикрашає цю давню та ошатну вулицю.

До революції 1917 року на території Російської імперії існувало багато видів народних бібліотек. На теренах Подільської губернії більшість становили бібліотеки, засновані Комітетом піклування про народну тверезість, який на Поділлі розпочав свою діяльність у 1896 році, місцевими громадами (згодом – земствами) та бібліотеки товариств. Варто зазначити, що читальнею раніше називали читальний зал, а під бібліотекою розуміли сучасний абонемент, тобто видачу книг додому. Якщо в бібліотеці були і абонемент, і читальний зал, вживався термін «бібліотека-читальня».

Наприкінці ХХ століття вінницький повітовий Комітет піклування про народну тверезість під керівництвом Гейдена розгорнув в губернії активну діяльність в надії зменшити революційну активність населення. Тоді було відкрито понад 60 безкоштовних бібліотек загального користування, також виникає новий тип закладу культури – Народний дім, що призначений для захисту населення від пияцтва та організації дозвільного часу городян, особливо – молоді. Такий осередок культурного життя міста, першого громадського закладу у Вінниці, побудували у 1902 році на розі Олександрівського проспекту та Замостянського шосе (нині проспект Коцюбинського та вулиця Брацлавська).

У 1899 році керманіч дворянства Вінницького повіту граф Гейден звернувся до Вінницької управи з клопотанням. Він пропонував міській думі виділити в центральній частині міста, біля бульвару, земельну ділянку під будівництво Народного дому і надав план ділянки. У своїй записці граф відзначив, що для молоді позашкільного віку немає жодної культурної установи, саме її може привабити Народний дім, тому й бажано його розташувати в центрі

Вінниці. У думі більшість вважала, що «...Народний дім повинен мати місце там, де бувають скупчення народу, де товчок, де базар...». Тому в 1902 році Народний дім було зведено на околиці міста – Тюремній площі. Проект будівлі, розроблений Григорієм Артиновим, демонструвався на виставці у Парижі у 1901 році.

У просторих приміщеннях будинку, який, на жаль, назавжди зник з мапи нашого міста, розмістилися чайна, народний театр з залом та сценою, тут почала діяти перша міська загальнодоступна бібліотека з читальним залом Комітету піклування про народну тверезість, громадський лекторій, школа грамоти, книжкова лавка та ін. Народний дім став центром для дозвілля та культурного життя тогочасної Вінниці. Тут відбувалися різноманітні акції, з успіхом ставилися російські та українські п'єси, відбувалися концерти і майже завжди в залі бракувало вільних місць, проводилися вечори пам'яті, змагання в городки, кеглі, шашки. Все це мало відволікати людей від пияцтва. З 1-го січня 1908 року постановою Вінницької думи Народний дім перейшов у розпорядження міста.

З початком Першої світової війни будинок був переданий у розпорядження Комітету Червоного Хреста під збірний пункт військовослужбовців та лазарет, яким опікувалася дружина генерала О. Брусилова.

На фото: діорама з відтворенням сутички біля Народного дому у 1917 році, яка знаходиться в Краєзнавчому музеї. Могили загиблих перед Народним домом, фото 1918 року.

Мало хто з вінничан знає, що в листопаді 1917 року перед будівлею Народного дому були захоронені п'ять більшовиків, які загинули в бою за

будинок. Перед Народним домом, перейменованим на Клуб Ілліча, у 1921 році на честь загиблих встановлюють обеліск з написом «Борцям, павшим за власть рабочих и крестьян». У 1950-х роках будівлю розбирають, а на цьому місці споруджують новий корпус Вінницького будівельного технікуму.

У 1958 році останки більшовиків ексгумували та урочисто перевезли до реконструйованого Меморіалу Слави в тодішньому сквері Козицького (нині Європейська площа) та перезаховали під прямокутною поховальною плитою з написом «Братська могила борців за радянську владу 1917–1919».

Народний дім, на жаль, давно зник навіть із пам'яті вінничан. Нині, на цьому місці, розташований Вінницький коледж будівництва і архітектури Київського національного університету будівництва і архітектури, а там, де раніше були могили – майданчик перед коледжем та пішохідний перехід.

Сутиски

Неподалік від Вінниці розташоване мальовниче село Сутиски, яке раніше називали Сутисок (з наголосом на 1-й склад).

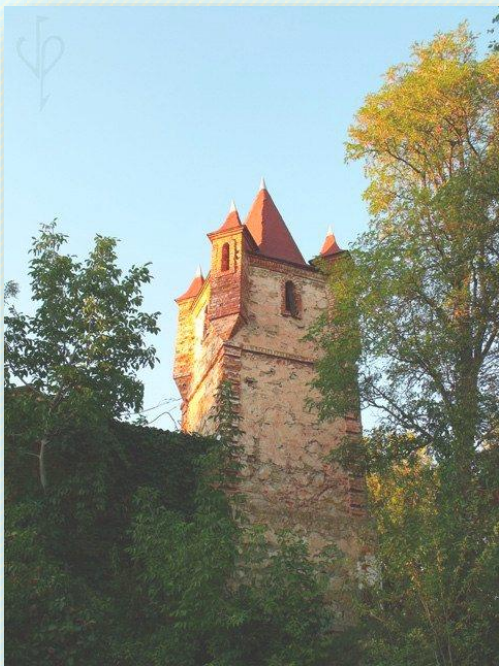
Одна із версій походження назви села стверджує, що наче на місці майбутніх Сутисок проходили часті бійки та сутички (звідси назва села) між древніми мешканцями Поділля: тиверцями та уличами. В Україні селище маловідоме. Але які тут дивні краєвиди, мальовничі залишки середньовічного

замку та графського палацу! Родина Гейденів, були власниками Сутисок та Шершнів, що розташовані поруч, з кінця XIX ст., і які були викуплені у розореної графині Бекерс.

Тут, на краю гранітної скелі біля Бугу, побудували двоповерховий палац та господарчий двір, а на схилах річки розбили парк з унікальним ландшафтом, який красою та дизайном не поступався відомим паркам України. Дерева та екзотичні квіти були завезені з Німеччини та Італії. Сімейство Гейденів разом з родичами та друзями літо проводила тут, в родинному маєтку, а на зиму вони перебиралися до Києва або часом виїжджали за кордон.

Під час революційних подій в червні 1918 року невідомими зловмисниками було підпалено палац графа в Сутискаx. Дуже шкода, що до наших днів від ошатної садиби графа, яка свого часу була окрасою села Сутиски, залишилися лише стилізована вежа-сторожка при в'їзді, кілька флігелів та рештки мальовничого парку.

Разом із своїм палацом у Сутискаx Гейден побудував і сучасний (на той час) виноробний завод, який у 1882 році вже мав паровий двигун. Дотепер, проїжджаючи через село, можна побачити будинки, що були збудовані для робітників за кошти графа.

На ту пору майже всі жителі сіл Сутиски та Шершні були неписьменні. Першим навчальним закладом тут стала церковно-приходська школа, відкрита в 1882 році, у 1897 році була побудована нова двоповерхова міністерська школа. Грошей не вистачило на дах, тому його було вкрито сніпками з житньої соломи. Однак у 1899 році дах згорів, і Гейден виділив власні кошти на металеве покриття для школи, а в 1899 році тут вже діяло двокласне учительське училище з гуртожитками, побудованими на кошти місцевих багатіїв, головою яких був все той же граф Гейден.

Чимало зусиль та коштів меценат прикладав для розвитку культури, охорони здоров'я, поліпшення добробуту людей не тільки в своєму маєтку. Для старшокурсників вінницької учительської семінарії, почесним попечителем якої був Дмитро Федорович, щорічно організовувалися екскурсії місцями важливих історичних подій. Кошти на поїздки забезпечувалися Гейденом. Наприклад, у 1910 році вінницькі семінаристи, за матеріальної підтримки графа, побували в містах Рівне, Вільно, Петербург, а у 1911–1912 роках здійснили подорож до місць, де відбувалися бої Вітчизняної війни 1812 року.

За його фінансовою допомогою були побудовані лікарня і гімназія у Жмеринці. Крім, того, Дмитро Федорович ініціював створення тут ще училища інструкторів з сільського господарства, аби навчити місцеве селянство грамотно, по науці, господарювати на землі й отримувати добрі врожаї. На жаль, училищу так і не судилося бути відкритим, почалася Перша світова війна. Дмитром Федоровичем також було виділено під забудову чоловічої гімназії 2440 квадратних сажнів землі і пожертвовано 20 тис. рублів на будівництво, для влаштування православного та римо-католицького кладовищ виділено 2650 тис. рублів. За це у грудні 1909 року Дмитро Гейден отримав звання Почесного громадянина міста Жмеринки.

Ще й досі у місті стоїть його садиба. Будинок графа було відреставровано, в ньому розмістився краєзнавчий музей.

Родіон Малиновський

За сприяння графа за кошти земства у Сутисках було побудовано кам'яне приміщення лікарні, в якій працював один лікар. І саме в цій лікарні працювала кухаркою мати майбутнього видатного радянського полководця Родіона Малиновського – Варвара Миколаївна, яка разом з сином переїхала сюди у 1904 році. Дружина Гейдена познайомилась з Варварою Миколаївною під час

благодійних відвідин та, оцінивши її майстерність та працьовитість, запросила працювати в маєтку.

На світліні Варвара Миколаївна, мати Родіона Яковича Малиновського

Родіон Якович був незвичайною людиною, а його життєвий шлях був тернистим. Куди братися авантюристам пригодам вигаданого Джеймса Бонда до справжніх пригод Родіона Малиновського! Його життя було схоже на пригодницький роман: безбаченко, що тоді вважалось ганьбою, дитинство голодне та важке, участь у чотирьох війнах (дві з яких – світові): Перша світова, Громадянська, війна в Іспанії та Друга світова. Він мав 3 тяжких поранення, у 17 років був нагороджений Георгіївським хрестом, що був вищою відзнакою для солдатів російської імператорської армії. Більшість істориків схиляються до думки, що Родіон Якович став одним з наймолодших георгіївських кавалерів, нагороджених з повним дотриманням усіх формальностей орденського статуту.

Солдатом Іноземного легіону армії Французької республіки він брав участь у параді переможців над кайзерівською Німеччиною. В день Перемоги у Великій війні, як її досі називають у Франції, 11 листопада 1918 року, в день капітуляції Германії, він пройшов вулицями німецького Вормсу в парадному строю. Цей святковий день (за старим стилем) майже збігся з днем його народження. Родіону Малиновському тоді виповнилося двадцять років, а за плечима вже залишилися чотири роки війни, важкі поранення, а на грудях, крім Георгіївського хреста, сяяли французькі нагороди.

Навколосвітня подорож, поневіряння на чужині, тяжкі поранення, коли дивом йому не відрізали руку, повернення на Батьківщину, неймовірне уникнення розстрілу і карколомна кар'єра радянського військового аж до найвищого щабелю. Та що вражає, як розповідала донька маршала Наталія Родіонівна (науковець, філолог-іспаніст, перекладач, мистецтвознавець, член Спілки письменників Росії, хранитель архіву Малиновського), згадуючи оповіді батька,

все це йому напроорокувала ворожка ще в юному віці в госпіталі у Франції. І найвищий військовий чин, і найвище військове звання, і що все це буде в нього на Батьківщині. В долі Малиновського було щось містичне – десятки збігів у житті протягом нелегкої долі радянського полководця з пророцтвами ворожбитки не могли бути простою випадковістю.

Він єдиний з радянських полководців брав участь у двох Парадах Перемоги в Світових війнах і як солдат, і як маршал. На другому своєму Параді Перемоги, 24 червня 1945 року, через 27 років після закінчення Першої Світової війни та перемоги Радянського Союзу над фашистською Німеччиною, маршал Малиновський крокував по Червоній площі столиці СРСР, попереду своїх військ Другого Українського фронту.

Він був нагороджений, крім Георгіївських Хрестів, усіма найвищими орденами СРСР, кавалер ордену «Перемоги», Малиновський також був відзначений багатьма іноземними нагородами: «Орденом Почесного легіону», який є вищою відзнакою і офіційним визнанням особливих заслуг перед Францією, орденом США «Легіон пошани», народний Герой Румунії та багато інших відзнак.

До речі, не було в радянській армії жодного генерала, адмірала або маршала, який би так, як Малиновський, знав досконало три іноземні мови – французьку, іспанську та німецьку. Тільки з ним та Сталіним розмовляв без грубої лайки маршал Жуков. Одного разу, приїхавши на фронт до Малиновського, той з порога почав «крити» висловами з нецензурною лексикою. Комфронта Малиновський видав такої «рулади» Жукову із словникового запасу одеських портових вантажників, що Георгій Костянтинівич оторопів і після цього став спілкуватися з Родіоном Яковичем з повагою. Малиновський завжди був з усіма коректний і стриманий, не дивлячись на соціальний статус співрозмовників, він надто добре знав, як бути солдатом, та ще на війні, і ніколи цього не забував.

Маршал Малиновський був єдиним радянським воєначальником, який залишив в часи Радянського Союзу спогади про Першу світову війну – автобіографічну книгу «Солдати Росії». Писати про це заборонялось. Не можна було воювати за «веру, царя и отечество», адже Ленін говорив, що ця війна – несправедлива, вона йшла за розділ і перерозподіл світу. І в СРСР на довгі роки

було накладено вето на тему Першої світової війни. Щоб обійти пряму заборону на публікацію подібних мемуарів, міністр оборони СРСР Малиновський змінив в спогадах власне ім'я на «Іван Варварович Гринько». Треба відзначити, що літературне покликання проявилось у нього ще в юності. У Франції, в 1918 році, він береться за написання п'єси, яка, щоправда, не була поставлена на сцені, але Родіон Якович її рукопис зберіг.

Про родинне походження майбутнього маршала були найрізноманітніші версії, включаючи і єврейську, і караїмську (етнічна група тюркомовних послідовників релігійного віровчення, заснованому на Старому Заповіті), навіть була така думка, що його батьком був начальник жандармського управління Одеси. Під час пошуку матеріалів, пов'язаних з особою Родіона Малиновського, на сайті «Офицеры РИА» було знайдено статтю «Гейден Дмитрий Федорович» із зовсім фантастичною версією. В ній стверджувалось, що (дослівно): «По исследованиям архивных документов краеведами Винницкой области, установлено, что граф Гейден Дмитрий Фёдорович, является отцом героя 1-ой Мировой войны 1914–1918 годов во Франции, Родиона Малиновского...»

Дата приписки	Имя отчество	Возраст	Имя родителей	Знаки, знаменья и качества родителей, и прочие подробности
1898	Родіон безбатченко	10	Варвара Миколаївна Малиновська	Безбатьченка Родіон народжений 10 листопада 1898 року, хрещений 22 листопада 1898 року, мати - селянка Подільської губернії, Брацлавського повіту, Шпиківської волості Варвара Миколаївна Малиновська, дівчина, православного віросповідання
137	Родіон безбатченко	14	Варвара Миколаївна Малиновська	Безбатьченка Родіон народжений 14 листопада 1898 року, хрещений 22 листопада 1898 року, мати - селянка Подільської губернії, Брацлавського повіту, Шпиківської волості Варвара Миколаївна Малиновська, дівчина, православного віросповідання
138	Родіон безбатченко	10	Варвара Миколаївна Малиновська	Безбатьченка Родіон народжений 10 листопада 1898 року, хрещений 22 листопада 1898 року, мати - селянка Подільської губернії, Брацлавського повіту, Шпиківської волості Варвара Миколаївна Малиновська, дівчина, православного віросповідання

Запис у Метричній книзі про народження та матір майбутнього маршала

Майбутній маршал був позашлюбною дитиною і, як писав він у своїй автобіографії: «... я народився в 1898 році 23 листопада за новим стилем в місті Одесі, батька свого не знаю, в моїй метриці було написано «безбатченко».

У метричній книзі в записі під номером 138 зазначено: «Радіон, безбатченко, народжений 10, хрещений 22 листопада 1898 року, мати – селянка Подільської губернії, Брацлавського повіту, Шпиківської волості Варвара Миколаївна Малиновська, дівчина, православного віросповідання».

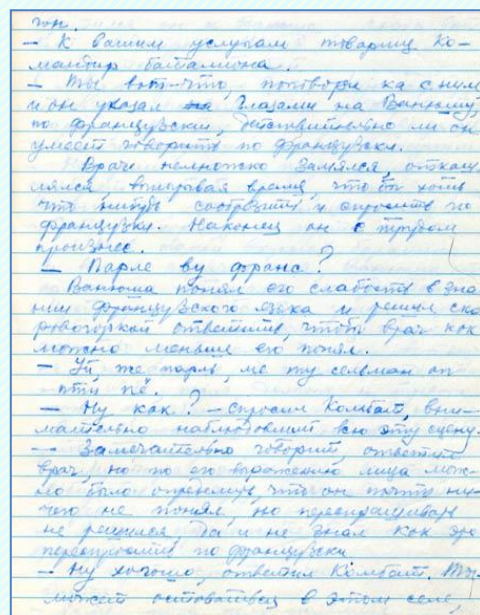
У книзі «Велика Вітчизняна. Командарми. Військовий біографічний словник», складеному за матеріалами особових справ воєначальників, вказана

національність Родіона Яковича – «українець». Інформація про всі особисті дані людини до особової справи могла потрапити з «Військового біографічного словника» тільки через особову справу та автобіографію, ретельно перевірену.

Малиновський розповідав доньці, що все дитинство він проходив зі стиснутими кулаками, щоб в будь-яку хвилину захистити свою честь та відповісти на образливе слово «байстрюк», яким часто його дражили хлопчачки. В своїй автобіографії Родіон Якович писав: «в 1904 году моя мать переехала в село Сутиски, недалеко от станции Гнивань Юго-Западной железной дороги – ныне Винницкой области – и поступила в этом селе кухаркой в земскую больницу, купила в рассрочку себе швейную машинку у компании Зингер и немного занималась шитьем. В 1908–1909 гг. ее забрала к себе местная помещица, которая иногда навещала больницу с благотворительной целью, графиня Гейден, мать у графини Гейден работала экономкой и очень часто поварихой, т. к. повар был запойный пьяница, здесь она познакомилась с молодым лакеем и за это была уволена с работы, поселилась в этом же селе Сутиски и занималась швейным делом, чем и добывала себе средства к существованию, – в этом же селе я начал ходить в сельскую школу».

В книзі «Солдаты России», Малиновський тепло згадує Гейдена, його дружину та молодшого графського сина, з яким вони гралися в дитинстві.

Сторінка рукопису автобіографічної книги «Солдаты Росії», що вийшла друком вже після смерті Родіона Малиновського

...
- К Вашим улюбленим товаришам кі-
маїстер Гайдену...
- Той виступав потім на сцені
и як укажи на знамені на Ватману
по французькому, німецькому іи як
укажи вгорі по французькому.
Враги підняли Зайцева, отже
мійся, Гуровай красні, то в хомі
то виступав вгорі, і отже по
французькому. Наказав як в турбу
прошле.
- Парис бу драна?
- Ванша врані еси слава в зна-
мені французького врані и решки сво-
решки врані врані, то врані врані
можемо мовати еси поше.
- Чи, то парис, не ту сівши в
- врані врані?
- Ну как? - Отже врані, врані,
маленько маленький врані врані.
- Заможательство врані, отже
врані, не по врані врані, мійся мійся
можемо врані врані, то врані мійся
то не мійся, не врані врані
не решки врані и не врані как врані
врані врані по французькому.
- Ну хомі, отже врані, мійся
мійся врані врані врані врані.

Так Родіон Якович пише про самого графа Гейдена: «А Варвара Николаевна решила сходить к графу Гейдену и попросить его помочь Ване с учебой. Граф ведь не злой человек, не откажет. Гейден и вправду оказывал кое-какую помощь своим крестьянам: то корову даст с выплатой в рассрочку, а тому, у кого близнецы родятся, да и так детей полон дом – даром; то землю выделит – опять-таки с выплатой в рассрочку».

Коли мати вийшла заміж, хлопець не бачив себе в її новій сім'ї. Закінчивши в селі Кліщев, куди переїхала Варвара Миколаївна з чоловіком, церковно-приходську школу, підліток почав батрачити у поміщика на фольварку Мендеров. В 15 років Родіон виїхав до своєї тітки Олени Миколаївни Данилової в Одесу. Він стає незалежною людиною, самостійно наймає житло, працює в галантерейному магазині за 5 карбованців в місяць, при цьому бере уроки французької мови, за які платить зі своїх важко зароблених «копійок». Питається: а навіщо хлопчику, який, як-то кажуть «без роду й племені», французька мова? Доля відповіла на це питання через п'ять років. Коли почалася Перша світова війна, Родіон втік на російський фронт, а через три роки потрапив до Франції у складі Російського експедиційного корпусу. Любов до французької мови Малиновський зберіг на все життя – у нього в кабінеті, за спогадами доньки, на столі завжди лежав улюблений томик Флобера, який він читав, щоб не забувати мову. Цікавий факт: його перша дружина була вчителькою французької мови.

Як згадував Родіон Якович, в дитинстві на нього справив сильне враження «Загальний російський календар», присвячений сторіччю Вітчизняної війни 1812 року: «Я читав і перечитував цю дорогоцінну книжечку і мріями переносився на оповите порохом димом поле Бородіно. Може бути, ця книжечка підказала мені, де проходить головний шлях мого життя».

Коли в 1914 р. почалася війна з Німеччиною, Родіон в патріотичному пориві побіг записуватися добровольцем. У військовій присутності йому відмовили, мотивуючи тим, що в армію беруть з вісімнадцяти років, а йому ще не виповнилося і шістнадцяти. Тоді він пішов на Одеську товарну станцію, звідки йшли на фронт ешелони, приглядив порожній вагон, і, коли поїзд рушив, забрався в нього. Виявивши в дорозі «зайця» та з'ясувавши, що у хлопчика немає ні сім'ї, ні домівки, з дозволу військового начальства його зарахували в 2-й кулеметний взвод піднощиком патронів. Перше бойове хрещення Родіона Малиновського відбулося у вересні 1914 року в Східній Пруссії. Полк, в якому він служив, форсував Німан під вогнем німців і вибив їх з лівого берега річки. Серед атакуючих був і рядовий Родіон Малиновський.

Наталія Малиновська пізніше напише про батька: *«Значит, снова и снова отец мысленно возвращался к тем далеким годам, причем в обстоятельствах,*

казалось бы, не располагавших к мемуаристике, да и возраст у него был еще далеко не мемуарный, не говоря уж о деле, всепоглощающем и наитруднейшем деле тех дней. Почему же не отпускала его та – первая – память?»

Как это было! Как совпало!

Война, беда, мечта и юность!

И это все в меня запало

И лишь потом во мне очнулось!..

Давид Самойлов

Вже сивим маршалом, Малиновський в своїй книзі згадуватиме ту страшну війну, яку пройшов хлопчиком: *«Вот уже и луна, большая и скорбная, повисла над горизонтом, и, кажется, оттого печален ее вид, что глядит она на изрытое воронками и окопами, обильно политое кровью поле, где убивали друг друга обезумевшие люди. Тихий, будто бы тоже печальный ветерок уносит с поля брани запах крови и гари, устоявшийся в ложбинках пороховой дымок. А наутро овеянная свежим ветром земля опять задрожит от разрывов, снова затянется дымом и пылью, будет разрываться в клочья снарядами, прошиваться пулями.»*

**Франція, Шампанський фронт, 1917 рік.
Родіон Малиновський в касці**

За поставки озброєння, за позики і борги Росії, царський уряд розплачувався з Францією «гарматним м'ясом». 43 тисячі солдатів і офіцерів були перекинуті з Росії на французький фронт. В складі маршової команди особливого призначення, Малиновський теж був відправлений до Франції. Солдат до цієї команди за кордон відбирали особливим чином, майже як в Кремлівський полк, відповідно до спеціального припису, мали значення зріст, та навіть колір волосся й очей. Родіон цей суворий відбір пройшов.

Довгий шлях через Сибір, Маньчжурію, з порту Далекий (тоді – японський Дайрен) на французькому пароплаві «Гімалаї» через два океани навколо Азії, через Гонконг, Сінгапур, Цейлон, по Червоному і Середземному морях пливли російські солдати до порту Марсель. І, до речі, спробуйте вгадати: що зажадали в своєму першому військовому таборі російські солдати, коли вони там влаштувалися? Чого їм не вистачало? Вони зажадали книжки!

І тут, у Франції, знову війна з німцями, але вже на боці іншої держави. Бригада, в якій служив Родіон, ледь не зазнала страшну німецьку газову атаку. Тоді саме з'явився новий вид зброї, що перевищував за силою всі відомі засоби знищення людей. Газ спалював очі і легені, стискав горло, люди викашлювали разом з кров'ю залишки своїх легенів. На превелике щастя, хмара отруйних газів завдяки переміні вітру несподівано змінила напрямок і покотилася назад, на позиції німців.

Родіон Малиновський в боях був поранений у ліву руку. У госпіталі французькі лікарі вирішили, що її треба ампутувати. Молодому солдату знову пощастило, так як його перевели до англійського госпіталю, де провели успішну операцію та врятували руку.

Настав 1917 рік, рік кардинальних змін для Російської імперії, і російські солдати у Франції розуміли: безглуздо вмирати на чужій землі невідомо в ім'я чого. На Батьківщині великі зміни, і пора там налагоджувати своє мирне життя.

Але Малиновський ще бере участь (хоча й не з власної волі) в діях французького Іноземного легіону, в марокканській армії, тяжкі бої при прориві лінії Гінденбурга. Наталія Родіонівна, дочка маршала, пише: «При вступі до Легіону батько підписав контракт з обмеженням терміну – тільки до перемоги над Німеччиною. Служба у французькій армії скінчилася для нього урочисто – участю в Параді перемоги» в Вормсі, в першому завойованому місті німецького Ельзасу».

Іноземний легіон для майбутнього маршала у сталінські часи був нелегальною сторінкою біографії, в усіх анкетах він писав, що в армії іншої держави не служив, мабуть, врятувавши цим собі життя.

Одночасно з нагородженням другим французьким Військовим хрестом Малиновського представили до Георгіївського хреста III ступеня. Наказ про нагородження підписав представник Колчака за кордоном у вересні 1919 року,

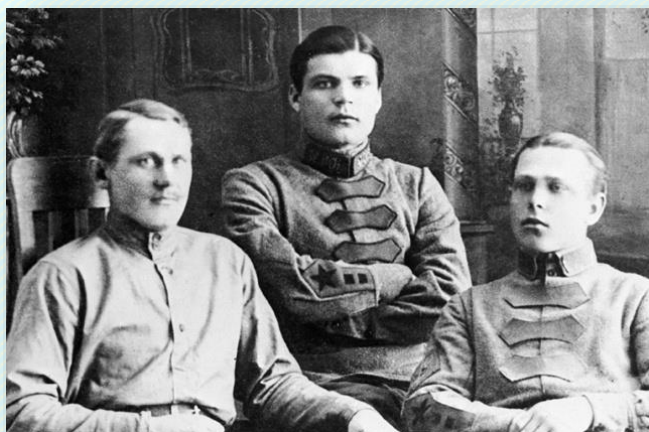
коли Родіон Якович, на щастя, вже покинув Францію. Архів Колчака спочатку опинився в Братиславі, а після 1945 року – в Москві. І зовсім випадково, завдяки розшукам історика Світлани Попової, донька маршала через 70 років після нагородження дізналася про цю батькову відзнаку. Якою ж завбачливою виявилася доля для Малиновського і на цей раз! Легко уявити собі подальший розвиток подій, якби документ про нагородження Колчаком виявили під кінець громадянської війни або в 1937-му році.

У серпні 1919 року з Марселя до Владивостока прямував пароплав, на якому солдати з колишнього Російського експедиційного корпусу поверталися на Батьківщину. Серед них був і Родіон Малиновський.

У Червону армію він вступив щоб уникнути розстрілу. Після прибуття до Владивостока, молодий чоловік вирішив пробиратися до Одеси. Але вже на половині шляху, під Омськом, де з одного боку річки були колчаківці, а з іншого бійці Червоної Армії, Малиновського заарештували червоноармійці. Вигляд хлопця їх дуже здивував: форма стара, хрести якісь заморські, документи іноземною мовою! На щастя Родіона, його не розстріляли на місці, хоча мали намір це зробити, а відправили до штабу. І знову фортуна виявилась на його боці – там був лікар, який розумів французьку мову та підтвердив, що французький документ і є справжня російська солдатська книжка.

Так Родіон Якович, ще не встигнувши на Батьківщині як слід роздивитися що до чого, став солдатом Червоної Армії. Під час Громадянської війни він воював недовго, тому що майже відразу після повернення з Франції, захворів на тиф, хворів дуже довго, і за цей час війна встигла закінчитися.

Малиновський залишився в армії, але, так як він мріяв вчитися, в 1927 році самостійно підготувався до іспитів у Військово-медичну академію в Ленінграді.

***Начальник кулеметної
команди №2/104
Родіон Малиновський (в центрі)
з товаришами по службі,
1923 рік.
Фото «РІА» Новості»***

За розповіддю доньки маршала: *«Батько подав прохання про те, щоб його відпустили скласти іспити, але його безпосередній начальник розпорядився долею підлеглого дуже чітко. На його рапорті він написав: «Не треба ніякої медицини. Природжений командир! Поїде в Академію Фрунзе».* Ось таким чином Малиновський був відряджений до академії Фрунзе і здав там іспити. Це було для Родіона не легко, адже у нього за плечима не було освіти крім церковно-парафіяльної школи і безперервної поглибленої самоосвіти. Потреба в знаннях, азарт і жага до нової інформації допомогли витримати вступні іспити до Академії.

Академію майбутній маршал закінчив, як тоді говорили, по вищому розряду, тобто з відзнакою, та відправився спочатку на службу в Білоруський військовий округ. А з січня 1937 по травень 1938 року полковник Малиновський знаходився в Іспанії в якості військового радника. Там він був (в цілях секретності ім'я переробили на іспанський лад) – Коланель Малино (наголос на останній склад).

За участь у війні в Іспанії Родіон Якович був нагороджений орденами Леніна і Червоного Прапора. За вимогою військового керівництва, у 1938 році військовий радник Малиновський повернувся на Батьківщину і відразу, завдяки «добрим людям» з їх доносами, опинився на межі арешту.

Але полковнику знову неймовірно пощастило, доля берегла його. Отримавши звання комбрига, він був відправлений вдруге в Білоруський військовий округ помічником армійського кавалерійського інспектора.

***Полковник Родіон Малиновський в Іспанії
в якості військового радника,
1937 рік. Фото «РИА Новости»***

Однак у вересні 1939 року, перед самим радянським вторгненням до Східної Польщі, Малиновського раптово відкликали зі штабу і

призначили старшим викладачем кафедри служби штабів Військової академії РСЧА ім. Фрунзе. Цілком ймовірно, що зіграли свою роль нові доноси, що надійшли від майбутніх маршалів Пилипа Голікова, Миколи Яковлева і від майбутнього генерал-лейтенанта військ зв'язку Івана Найдьонова. Доносам не дали хід, в червні 1940 року майбутньому маршалу було присвоєно звання генерал-майора.

Після Іспанії, маючи бойовий досвід, Малиновський закінчує роботу над дисертацією «Арагонська операція в контексті Іспанської війни», але напередодні захисту, на початку 1941 року, його переводять до Молдавії.

Другу світову війну Родіон Якович зустрів у званні генерал-майора на посаді командира 48-го стрілецького корпусу Одеського військового округу.

22 червня 1941 року о 2 годині ночі Малиновський отримує директиву: «можливий напад німецьких військ на наші кордони, потрібно бути в повній бойовій готовності, але при цьому не піддаватися на провокації». Це почалася війна. Війська Малиновського в перші дні гідно прийняли бій і навіть взяли в полон близько 50 німецьких вояк.

Радянські війська продовжували відступати та несли тяжкі втрати, це обернулося справжньою катастрофою для армії та країни, але війська Малиновського успішно стримували противника, вдало відбиваючи всі атаки. Його солдати місяць не давали ворогові форсувати Дніпро, німці так і не змогли прорватися на цій ділянці фронту.

Малиновський прагнув виконати завдання командування, але не за всіляку ціну, він завжди хотів зберегти людей, скоротити втрати військових. Командири, підлеглі Малиновського, абсолютно всі, згадують, що коли він ставив перед ними бойове завдання, то обов'язково говорив: «За втрати спитаю. Якщо є можливість вирішити завдання вогнем, в атаку бійців не піднімати». Він вміло вибирав напрямок головного удару, маневрував, знаходив нові прийоми ведення бою. У військах, якими командував Родіон Якович, завжди кількість людських втрат була набагато менша, ніж у інших радянських полководців, що підтверджено статистикою.

Бої 1941 року були тяжкі, запеклі. Війська Малиновського відступали, інколи контратакували, всіляко сповільнюючи просування ворога. Тієї осені

Родіон отримав другий орден Леніна за жорстокі прикордонні бої та утримання Дніпропетровського плацдарму.

Влітку 1942-го, Малиновського, на той час командуючого військами Південного фронту, дивом не розстріляли за здачу Ростова-на-Дону без згоди на те Москви. Покарання мало бути показовим, адже тоді вже був підписаний Сталіним «сумнозвісний» наказ № 227, відомий в народі, як «Ні кроку назад»: *«Паникеры и трусы должны истребляться на месте. Отныне железным законом дисциплины для каждого командира, красноармейца, политработника должно являться требование – ни шагу назад без приказа высшего командования».*

Він легко відбувся, Хрущов поручився за Родіона Яковича. Малиновського викликали в Москву та оголосили про відсторонення від посади командувача фронтом.

***Родіон Малиновський, Олексій Кириченко та Микита Хрущов,
Капустин Яр, Росія, 1942 рік.***

Фото «РИА Новости», Георгій Зельма

Донька полководця розповідала: *«Відступаючи літом та восени 1942 року, батько ще не знав, що цей же самий шлях йому потрібно буде пройти знову, але на захід, звільняючи залишені ними міста...»*

У грудні 1942 року під Сталінградом була оточена 6-а німецька армія Фрідріха Паулюса. Гітлер відправляє на допомогу військам, які потрапили в «сталінську мишеловку», генерал-фельдмаршала Еріха фон Манштейна, «танкового бога» III рейху.

Це дійсно був один з кращих генералів Німеччини, і в його ударне угруповання зібрали всі кращі боєздатні частини вермахту. Танки Манштейна прямували по засніжених степах до Сталінграду – на прорив. У важких умовах зими (температура нерідко знижувалась до -30°C) армія Малиновського зробить форсований марш у 280 кілометрів і зустріне танки Манштейна на рубежі річки Мишкова. Родіон Якович виявив хитрість та блефував: радянські танки з пустими баками протистояли німецькому полчищу. Тут, під Сталінградом в католицьку різдвяну ніч, війська німецького «танкового бога» були зупинені та оточені, і стало зрозуміло, що відбувся крутий перелом у ході війни, у цьому протиборстві почався інший лік.

У 1943 році Малиновський вручав орден Червоної Зірки рядовий Раїсі Кучеренко. У найважчий період 1942 року, коли частини виходили з оточення, дівчина виявила німецькі танки, порахувала їх і змогла передати цінну інформацію в штаб. 22-річна відважна Раїса запала в душу генерала.

Перша дружина маршала з синами весь військовий час жила в Іркутську, і вже потім, прямуючи до нового місця служби в 1945 році, Родіон Якович забрав з собою сім'ю. Але щасливого возз'єднання родини не вийшло. Коли війна закінчилася, Малиновський розлучився з першою дружиною і одружився на Раїсі Кучеренко.

Війська 3-го Українського фронту, командуючим якого тоді був Малиновський, звільнили від німецько-фашистських загарбників Донбас і Правобережну Україну, були визволені Запоріжжя, Кривий ріг, Нікополь,

Тираспіль. У квітні 1944 року колишній одеський хлопчисько Родя Малиновський ввійде в рідне місто Одесу визволителем від фашистської нечисті.

У травні 1944 року Малиновського призначають командувачем 2-м Українським фронтом. Під його керівництвом було проведено ряд стратегічних наступальних операцій: Ясько-Кишинівську (серпень 1944 р.), Дебреценську (жовтень 1944 р.), Будапештську (жовтень 1944 - лютий 1945 рр.). Тільки в боях за Будапешт було завдано поразки 20 дивізіям, знищено та взято в полон 190 тисяч солдат ворога. Будапештська операція стала однією з найтриваліших і найважчих операцій, якою керував Малиновським в роки Великої Вітчизняної війни. Під час Віденської операції (березень – квітень 1945 р.) 2-й Український фронт разом з 3-м Українським фронтом повністю розбили німців в Австрії, звільнили Відень і з'єдналися з союзниками. Війну з фашистською Німеччиною Малиновський закінчив маршалом.

Родіон Якович Малиновський ніколи не ховався за спину своїх підлеглих. Він намагався якомога частіше виїжджати на передову. Під час одного з таких виїздів він був важко поранений в спину, але повернувся на службу до війська.

Український народ дав Червоній армії понад 6 мільйонів бійців, кожен другий з них загинув, а кожен другий з тих, хто залишився живим – став інвалідом. Українець, маршал Родіон Малиновський, один з 11 радянських полководців, нагороджених найвищим військовим орденом СРСР – орденом «Победа».

*Знімок зроблено в Кремлі,
де через кілька хвилин
Мерецькову К. А
Малиновському Р. Я.,,
Толбухіну Ф. І.
вручать ордени «Победа»,
квітень 1945 року*

Наказ про нагородження звучав так: *«За умелое руководство боевыми операциями большого масштаба, в результате которых на завершающем*

етапе війни досягнуты выдаючіеся успіхи в деле разгрома немецко-фашистских войск».

***1945 рік, Москва,
Парад Перемоги.
Малиновський на чолі колони
2-го Українського фронту
«РІА Новості», Сергій Лоскутов***

Згідно рішення Ялтинської конференції 1945 року, СРСР був зобов'язаний вступити у війну з Японією через 2-3 місяці після капітуляції Німеччини при умові повернення йому південної частини Сахаліну та передачі Курильських островів. Війна була оголошена рівно через 3 місяці після перемоги антигітлерівської коаліції, 8 серпня 1945 року, через два дні після атомного бомбардування Хіросіми та напередодні атомного удару по Нагасакі.

9 серпня 1945 року почалося вторгнення СРСР на трьох фронтах зі сходу, заходу та півночі Маньчжурії. Війська Забайкальського фронту, якими командував маршал Малиновський, наступали з території Монголії і Забайкалля, абсолютно з несподіваного для японського командування напрямку, подолавши безводні степи, пустелю Гобі і гірські хребти Хінгану, довершили оточення та повний розгром японських військ.

***На передньому плані маршали
Малиновський (зліва) та Мерецьков
в Порт-Артурі, вересень 1945 р,
Фото Є. Халдей***

В ході операції радянські війська захопили понад 220 тисяч полонених, 480 танків, 500 літаків. Втрати радянських військ склали лише 0,35 відсотка від первісної їх чисельності.

Командування США припускало, що Японія може капітулювати тільки в 1947 році або пізніше, а розгром її може коштувати Америці мільйона солдат. А вже 2 вересня 1945 року на борту американського лінкора «Міссурі» представниками США, Великобританії, СРСР, Китаю, Франції, Австралії, Нідерландів, Нової Зеландії, Канади був підписаний Акт про капітуляцію японських збройних сил.

Ще цікавий факт про війну з Японією. Підлеглий Малиновського, начальник політвідділу штабу Забайкальського фронту генерал-майор Олександр Притула в Мукдене (Шеньяні) 19 серпня 1945 р. захопив у полон останнього китайського імператора Пу І, поставивши крапку в існуванні маньчжурської держави на території Китаю. Останню втрату своєї території - Курильських островів Японія не визнала й досі.

За виявлене в ході операції високе мистецтво полководця, Родіону Яковичу Малиновському було присвоєно вдруге звання Героя СРСР.

Одинадцять наступних років Родіон Малиновський командував радянськими військами на Далекому Сході. У березні 1956 року він став заступником міністра оборони СРСР Георгія Жукова. У жовтні 1957 року, коли Хрущов позбувся Жукова, новим міністром оборони СРСР став Родіон Малиновський.

До самої своєї смерті Родіон Якович жорстко засуджував тиранічні методи керівництва Сталіна. В той же час Малиновський був обурений тією зневагою, якою була оточена армія при Хрущові, бездумним скороченням війська, знищенням військової техніки, яка цілком могла б ще служити. Тому він не перешкоджав групі Брежнєва в 1964 році здійснити змову проти Хрущова.

На посаді міністра оборони Малиновський залишився і за Леоніда Брежнєва. При ньому Радянська армія стала сучасною, з ракетно-ядерним озброєнням, атомними підводними човнами, надзвуковою авіацією. Родіон

Якович вніс великий вклад в розвиток військової справи, він написав десятки статей, був автором та редактором книг, де узагальнювався досвід ведення боїв радянськими арміями під час Великої Вітчизняної війни.

У 1966 році у маршала було діагностовано онкологічне захворювання, але він продовжував працювати. Малиновський так і пішов з життя, залишаючись міністром оборони. Це сталося 31 березня 1967 року. Йому було 68 років.

Но в памяти такая скрыта мощь,
Что возвращает образы и множит...
Шумит, не умолкая, память-дождь,
И память-снег летит, и пасть не может

Борис Самойлов

Після вищевикладеного. Вже по закінченню роботи над розповіддю, як-то кажуть, інформація почала сама нас «шукати». Зовсім випадково було знайдено стару світлину, на якій зображений генерал-фельдмаршал Манштейн, так званий «танковий бог» Німеччини, що був одним із найвідоміших та найкращих командувачів Вермахту. Це його армію розгромили війська Родіона Малиновського під Сталінградом. Це він потім цинічно напише про своїх вояків, кровожерливих монстрів, що пролили ріки крові на нашій Землі, та про Сталінградську битву: *«Над заметенными следами погибших, умерших с голоду, замерзших немецких солдат никогда не станет крест, не будет водружен надгробный камень. Но память об их непередаваемых страданиях и смерти, об их беспримерной храбрости, преданности и верности долгу переживет время, когда уже давно умолкнут триумфальные крики победителей, когда умолкнут стоны страдающих, забудется гнев разочарованных и ожесточенных».*

Нам, вінничанам ця світлина цікава та цінна. На ній, що має назву «Празднование сочельника Рождества 24 декабря 1943 года в штаб-квартире группы армий «Юг» (4 ТА, 8 А, 1 ТА) на Пятничанском мосту в Виннице», зображено фельдмаршала Манштейна, який зазвичай, виглядає жорстоким, тепер розслаблений зустріччю з Різдвяним Дідом.

Про цей час у книзі «Утерянные победы» він напише: *«Отдел тыла расположен в бывшем помещении ОКХ в самом городе. Винница — живописно расположенный на Буге большой курортный город, курортные учреждения которого были теперь заняты под госпитали... Обстановка складывается так, что в ближайшие недели в районе Коростень — Житомир — Бердичев — Винница — южнее Киева противник может перерезать наши тыловые коммуникации, а затем отбросить наши войска на юго-запад... Все же было ясно, что на этом фланге группы армий снова собирается гроза. 24 декабря она разразилась».*

Використані джерела

- «Fortunate Son» Малиновский Родион Яковлевич [Електронний ресурс] / «Fortunate Son» // www.73.odessa.ua : форум. – Режим доступа: <http://www.73.odessa.ua/topic/821-malinovskij-rodion-iakovlevich>. – Название с экрана. – Дата просмотра 05.09.2019.
- m a d m a x Проект «Українські Архітектурні Пам'ятки. Спадщина». Спадщина. Сутиски. Маєток Гейденів. Частина 1 / Наследие. Сутиски. Имение Гейденів. Часть 1 [Електронний ресурс] / m a d m a x// LiveJournal : блог ЖЖ. – Режим доступа: <https://m-a-d-m-a-x.livejournal.com/219686.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 03.03.2019.
- m a d m a x Проект «Українські Архітектурні Пам'ятки. Спадщина». Спадщина. Сутиски. Маєток Гейденів. Частина 2 / Наследие. Сутиски. Имение Гейденів. Часть 2 [Електронний ресурс] / m a d m a x// LiveJournal : блог ЖЖ. – Режим доступа: <https://m-a-d-m-a-x.livejournal.com/220037.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 03.03.2019.
- m a d m a x Проект «Українські Архітектурні Пам'ятки. Спадщина». Спадщина. Сутиски. Маєток Гейденів. Частина 3/ Наследие. Сутиски. Имение Гейденів. Часть 3 [Електронний ресурс] / m a d m a x// LiveJournal : блог ЖЖ. – Режим доступа: <https://m-a-d-m-a-x.livejournal.com/220380.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 03.03.2019.
- **POSTERRR** Мальовниче містечко Сутиски [Електронний ресурс] / **POSTERRR**// LiveJournal : блог ЖЖ. – Режим доступа: <https://posterrr.livejournal.com/187902.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 14.08.2019.
- v1snyk Шершні в Сутисках [Електронний ресурс] / v1snyk // LiveJournal: блог ЖЖ. – Режим доступа: <https://v1snyk.livejournal.com/83677.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 13.10.2019.
- В центрі Вінниці збудували Народний дім, щоб боротися з пияцтвом. Фотофакт [Електронний ресурс] // «Вінниця. info» : вебсайт. – Режим доступа: <https://www.vinnitsa.info/news/v-tsentri-vinnitsi-zbuduvali-narodniy->

- dim-shchob-borotisya-z-piyatstvom-fotofakt.html. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 11.10.2019.
- Гейден Дмитро Федорович [Електронний ресурс] // Вікіпедія Wikiwand : вільна енцикл. – Електрон. дані. – Режим доступу: https://www.wikiwand.com/uk/Гейден_Дмитро_Федорович. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 11.10.2019.
 - Геркалюк, Микола Вінницький Народний дім 1917 року: більшовицький «виступ» та бої за неіснуючу владу [Електронний ресурс] / Микола Геркалюк // Вінницький інформаційний портал Вежа : вебпортал. – Режим доступу: <https://vezha.vn.ua/vinnytskyj-narodnyj-dim-1917-roku-bilshovytskyj-vystup-ta-boyi-za-neisnuyuchu-vladu/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 03.10.2019.
 - Гороховский, Александр К сороковому дню после смерти маршала Советского Союза Родиона Малиновского в его доме умерли обе кошки и обе собаки [Электронный ресурс] / Александр Гороховский // Факты : вебсайт. – Режим доступа: <https://fakty.ua/88121-k-sorokovomu-dnyu-posle-smerti-marshala-sovetskogo-soyuza-rodiona-malinovskogo-v-ego-dome-umerli-obe-koshki-i-obe-sobaki>. – Загол. с екрана. – Дата просмотра : 07.09.2019.
 - Драгомиров, Михаил Иванович [Электронный ресурс] // Википедия : свободная энцикл. – Электр. данные. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Драгомиров,_Михаил_Иванович. – Назв. с екрана. – Дата просмотра : 07.09.2019.
 - Завальнюк, Костянтин Граф Дмитро Гейден – почесний громадянин м. Жмеринки [Електронний ресурс] / Костянтин Завальнюк, Ігор Журавлівський // Слідами історії Жмеринського краю: матеріали Першої Жмеринської науково-красознавчої конференції, м. Жмеринка, 23 березня 2018 р. – Вінниця: ФОП Бабій І. В., 2018. – с. 211- 221. – Режим доступу: <http://surl.li/bjds>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 14.08.2019.
 - Крас Нил Винница 1911-го года [Электронный ресурс] / Нил Крас // Проза.ру : литературный вебпортал. – Режим доступа:

- <https://www.proza.ru/2010/12/24/1462>. – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 19.10.2019.
- Лубченков, Юрий Николаевич 100 великих полководцев Второй мировой. Малиновский Родион Яковлевич [Электронный ресурс] / Ю. Н. Лубченков // ВикиЧтение : вебпортал. – Режим доступа: <https://cutt.ly/itEfWAp>. – Загол. с экрана. – Дата перегляду 13.09.2019.
 - Малиновская, Наталия Непрошедшее время. Солдат французской армии. Маршал Малиновский [Электронный ресурс] / Н. Малиновская; интервью Майя Пешкова // Радио эхо Москвы : вебсайт. – Режим доступа: <https://echo.msk.ru/programs/time/722543-echo/>. – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 25.10.2019.
 - Малиновская, Наталия Непрошедшее время. К 115-летию со дня рождения маршала Родиона Малиновского [Электронный ресурс] / Наталия Малиновская; интервью Майя Пешкова // Радио эхо Москвы : вебсайт. – Режим доступа: <https://echo.msk.ru/programs/time/787731-echo/>. – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 18.10.2019.
 - Малиновская, Наталья Память-снег [Электронный ресурс] / Наталья Малиновская // Журнальный зал : вебпортал. – Режим доступа: <https://magazines.gorky.media/druzhba/2000/5/pamyat-sneg.html>. – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 05.10.2019.
 - Малиновский, Р. Я. Солдаты России [Электронный ресурс] / Р. Я. Малиновский // RuLit : вебсайт. – Режим доступа: https://www.rulit.me/books/soldaty-rossii-read-387243-1.html#section_1 – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 03.10.2019.
 - Манштейн, Эрих Утерянные победы [Электронный ресурс] / Эрих Манштейн // Милитера. Военная литература : вебсайт. – Режим доступа: <http://militera.lib.ru/memo/german/manstein/15.html>. – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 05.12.2019.
 - Маркитанов, Михаил Одессит с большой буквы [Электронный ресурс] / М. Маркитанов // LiveJournal : блог ЖЖ. – Режим доступа: [30](https://mikhael-</div><div data-bbox=)

- mark.livejournal.com/857167.html. – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 7.11.2019.
- Позднякова, Мария Особый парад. Как Сталин падал из седла, а ружья забивали солидолом [Электронный ресурс] / М. Позднякова // Аргументы и факты AIF.RU : вебсайт. – Режим доступа: <https://cutt.ly/wtEgZHУ>. – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 07.10.2019.
 - Полководцы Победы: фото с фронта [Электронный ресурс] // Полководцы Победы : вебпроект Минобороны России. – Электр. данные. – Режим доступа: http://mil.ru/files/files/front_photos/index.html. – Дата просмотра: 03.10.2019. – Загол. с экрана.
 - Празднование сочельника Рождества 24 декабря 1943 год в штаб-квартире группы армий «Юг» (4 ТА, 8 А, 1 ТА) на Пятничанском мосту в Виннице [Электронный ресурс] // EtoRetro.ru : вебсайт. – Режим доступа: <https://www.etoretro.ru/pic206648.htm>. – Назв. с экрана. – Дата просмотра: 03.01.2020.
 - Сагайдачный, Иван Эхо далекой войны. Китай хочет написать свою историю Второй мировой войны [Электронный ресурс] / И. Сагайдачный // ZN,UA : вебсайт. – Режим доступа: <https://zn.ua/history/eho-dalekoy-voyny-kitay-hochet-napisat-svoyu-istoriyu-vtoroy-mirovoy-voyny-.html>. – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 21.10.2019.
 - Сидорчик, Андрей Маршал из Одессы. Жизнь Родиона Малиновского была интереснее романов Дюма [Электронный ресурс] / А. Сидорчик // Аргументы и факты AIF.RU : вебсайт. – Режим доступа: https://aif.ru/society/history/marshal_iz_odessy_zhizn_rodiona_malinovskogo_by_la_interesnee_romanov_dyuma. – Загол. с экрана. – Дата просмотра: 23.09.2019.
 - Соловьева, Екатерина Россия. Военная история. Нелегальная страница биографии. Как благодаря маршалу Малиновскому солдаты РЭК нашли друг друга [Электронный ресурс] / Е. Соловьева // История. РФ : вебсайт. – Режим доступа: <https://histrf.ru/biblioteka/b/nielieghalnaia-stranitsa-bioghrafii->

[kak-blaghodaria-marshalu-malinovskomu-soldaty-rek-nashli-drugh-drugha-1.](#) –

Загол. с екрана. – Дата просмотра: 23.09.2019.

- Ціна Перемоги для українського народу в Другій світовій війні [Електронний ресурс] // Інформаційний портал українців світу Стожари : вебпортал. – Режим доступу: <https://svitua.org/novyny/ukraina-u-vohni/item/1412-tsina-peremohy-dlia-ukrainskoho-narodu-v-druhii-svitovii-viini.html>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.08.2019.
- Шершні Тиврівського району [Електронний ресурс] // Вінницький інформаційний портал : вебпортал. – Режим доступу: <http://irp.vn.ua/index.php?page=0&action=52&k=699>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 03.11.2019.
- Шуткевич, Олеся Неоціненний внесок графа Гейдена [Електронний ресурс] / О. Шуткевич // day.kyiv.ua : вебсайт. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/neocinennyu-vnesok-grafa-geydena>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 03.09.2019.

Дякуємо за увагу!

Матеріал зібрала та впорядкувала

Бондар О. І., бібліотекар I кат.

Науково-технічна бібліотека

Вінницького національного технічного університету

library@vntu.edu.ua

2020 рік

